

УДК 336

Півняк Ю. В.,*кандидат економічних наук Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна,***Почечун О. І.,***аспірантка Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна,***Суша М. С.,***магістрант Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна*

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті обґрунтована необхідність дослідження теоретико-методологічних аспектів застосування системного підходу у забезпеченні фінансової безпеки підприємства.

Ключові слова: фінансова безпека підприємства, системний підхід, система фінансової безпеки підприємства.

В статье обоснована необходимость исследования теоретико-методологических аспектов использования системного подхода в обеспечении финансовой безопасности предприятия.

Ключевые слова: финансовая безопасность предприятия, системный подход, система финансовой безопасности предприятия.

In the article the need of research of theoretic aspects and methodology of a system approach use for ensuring the financial security of an enterprise is provided.

Keywords: financial security of enterprise, system approach, system of financial security of enterprise.

Постановка проблеми. Сьогодні стан економіки в Україні характеризується нестабільністю і високим рівнем ризиків у фінансовій сфері. Як один із результатів несприятливого економічного розвитку – дисбаланс показників діяльності суб'єктів господарювання. За таких умов постає проблема забезпечення фінансової безпеки на вітчизняних підприємствах як системного явища. Досягнення та підтримка відповідного рівня фінансової безпеки на підприємствах дає змогу суб'єктам господарювання не тільки зберегти свою позицію на ринку, а й отримати нові конкурентні переваги, що дасть позитивний ефект у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні основи і практичні підходи реалізації фінансової безпеки підприємства розглядають М. І. Бендіков, І. А. Бланк, О. О. Бородіна, Г. А. Андрощук, О. О. Олейнікова. Узагальнення та типологію наявних підходів роблять Ю. В. Квятківський [1], Т. Ю. Загорельська [2], І. В. Журавльова [3, с. 254-256]. П. А. Колпаков виділяє як базові підходи системний, функціональний, нормативно-правовий та синергетичний підходи [4]. Однак питання методологічної основи концепції фінансової безпеки підприємства як цілісної унікальної системи через невизначеність у наукових колах понять і фінансової безпеки підприємства, і її системи потребують подальшого дослідження.

Мета і завдання дослідження. В умовах мінливості зовнішнього середовища ринкової інфраструктури перед підприємствами постають абсолютно нові проблеми, які потребують комплексного системного теоретичного осмислення і розробки системи заходів щодо їх розв'язання, відтак – створення ефективної системи фінансової безпеки суб'єктів господарювання з урахуванням основ системного підходу, що вимагає дослідити теоретико-методологічні аспекти застосування системного підходу у забезпеченні фінансової безпеки підприємства з урахуванням сутності поняття "система".

Виклад основного матеріалу. Фінансова безпека підприємства є досить складним явищем, яке може розглядатися як сукупність елементів, що складають певну систему. Для того, щоб забезпечити відповідний рівень фінансової безпеки на підприємстві, необхідно виявити взаємозв'язки між елементами, визначити об'єкт цілеспрямованого впливу з метою надання внутрішнім процесам підприємства системного характеру.

Для дослідження системного характеру фінансової безпеки на підприємстві спочатку потрібно розглянути термін "система".

Термін "система" може трактуватися з різних позицій, що призводить до ймовірності втрати суті цього поняття.

Оскільки визначення системи розуміється вченими не однаково, проведемо аналіз визначення цього поняття (табл.).

Таблиця 1
Аналіз підходів до трактування поняття “система”

Автор	Трактування
А. Холл, Р. Фейджин [5]	Система – це множина елементів із взаємозв’язками між ними та їхніми атрибутами.
Л. Берталанфі [6]	Система – комплекс елементів, що знаходяться у взаємозв’язку та єдинстві.
Е. Акофф [7]	Система – множина взаємопов’язаних елементів, кожний з яких пов’язаний прямо чи опосередковано із кожним іншим елементом, а дві будь-які підмножини цієї множини не можуть бути незалежними.
В. Н. Садовский [8]	Система – це “важка сукупність, сформована багатьма, як правило, різними чинниками.
М. Месарович [9]	Система являє собою відображення входів і стан об’єкта у його виходах.
О. Колісник [12]	Під системою розуміється сукупність елементів, які утворюють певну єдність та мають зв’язки між собою.
С. Бір [5]	Система – це взаємозв’язок різних елементів, це все, що складається із пов’язаних один з одним частин.
В. М. Сагатовський [10]	Система – це скінченна множина функціональних елементів й відношень між ними, виокремлена з середовища відповідно до певної мети в межах визначеного часового інтервалу.
Ю. І. Черняк [11]	Система – це відображення у свідомості суб’єкта (дослідника, спостерігача) властивостей об’єктів та їх відношень у вирішенні завдання дослідження, пізнання.

Система проявляється як цілісний об’єкт, що являє собою закономірно зумовлену сукупність функціонально елементів, що взаємодіють.

Основні властивості системи проявляються через цілісність, взаємодію і взаємозалежність процесів утворення об’єкта через його функціональність, структуру, зв’язки, зовнішнє середовище тощо. Система має певні особливості: цілеспрямованість, відокремленість від навколишнього середовища, наявність структури, пов’язаність із середовищем.

Структура системи – це наявність у ній частин та існування зв’язків між цими частинами. Виходячи із такого тлумачення, дослідники системи зауважують, що вона є неподільною, оскільки може втратити свої суттєві властивості. Кожна частина системи, тобто елемент, має властивості, які втрачаються у випадку поділу системи на окремі елементи.

Варто зауважити, що кожна система має такі властивості, які не існують у жодній її складовій, що робить її по-своєму унікальною.

Загальну теорію систем, методики системного аналізу та системного підходу пов’язують із австрійським біологом-теоретиком Л. Берталанфі, який приділяв увагу систематизації характеристик та ознак при вивченні живих організмів. У певній простій формі системність завжди була і є одним із методів науки та практики, а розроблена наука “системний аналіз” є інструментом отримання конкретних результатів для науково-практичних задач різного типу.

Сьогодні існує понад 500 визначень терміна “система”. Всі визначення цього поняття вчені розділяють на три групи:

- 1) поняття системи розглядають як комплекс процесів та зв’язків між ними, які існують незалежно від спостерігача. Завданням для спостерігача є виділення системи із зовнішнього середовища;
- 2) система розглядається як сукупність елементів, створених штучно. Перед системою ставиться завдання розв’язати певну задачу на основі методів класифікації, що досліджуються або якими керують;
- 3) система виступає як інструмент, спосіб дослідження явищ. У такому представленні поняття системи близьке до визначення поняття моделі [9].

Усі визначення системи узагальнюються як цілісний комплекс взаємопов’язаних елементів, який має певну структуру і взаємодіє із зовнішнім середовищем. При цьому під структурою системи розуміють організовану сукупність зв’язків між її елементами, а під зв’язком – можливість впливу одного елемента системи на інший. Середовище системи розглядається як сукупність елементів зовнішнього світу, які не входять до складу системи, але впливають на її поведінку або властивості [13].

Якщо вивчати поняття “система” більш глибоко, стане зрозуміло, що вона може складатися із підсистем або бути елементом більшої системи. Тобто можлива системна ієрархія. З цього приводу І. В. Зятковський підкреслює, що система складається із підсистем, що, своєю чергою, сформовані елементами, які є системами на нижчому рівні ієрархії [14].

Отже, фінанси підприємства як нижча ланка ієрархії фінансової системи є системою вищого рівня у сукупності фінансових відносин, що виникають у середині підприємства та взаємодіють із зовнішнім середовищем.

Роль зв’язків у системі фінансової безпеки найбільш повно проявляються у структурі, яка відображає внутрішню природу системи, а отже, й діяльності підприємства. Взаємини у системі формуються, зумовлюються конфігурацією побудови, а також змістовністю зв’язків між їх складовими.

При застосуванні системного аналізу у дослідженні фінансової безпеки підприємства існує проблема правильної специфікації системи, встановлення зв'язків між елементами системи та безпосередня ідентифікація всіх обґрунтовано істотних елементів.

При розробці системи фінансової безпеки підприємства як одного з основних елементів економічної безпеки (що, своєю чергою, є певною унікальною системою) необхідно враховувати такі аспекти:

- система фінансової безпеки неоднакова на різних підприємствах, вона залежить від характеру діяльності підприємства, його промислового потенціалу тощо;

- кожне із підприємств є системою, яка включає різні пов'язані між собою складники. Для забезпечення належного ступеня захисту від можливих негативних впливів необхідно протиставити діяльність, яка б носила комплексний характер;

- система економічної безпеки підприємства повинна бути цілісною, оскільки створення умов економічної безпеки тісно пов'язане із забезпеченням науково-технічної, кадрової, фізичної, правової, інформаційної безпеки тощо;

- система фінансової (економічної) безпеки окремого підприємства повинна бути відносно самостійною і відособленою щодо аналогічних систем безпеки інших економічних суб'єктів [15].

Система фінансової безпеки так чи інакше взаємодіє із мінливим зовнішнім середовищем. Внаслідок такої взаємодії зовнішнє середовище впливає на систему фінансової безпеки і сама система через поставлені перед нею цілі і задачі опосередковано здійснює вплив на зовнішнє середовище.

Зовнішнє середовище щодо системи фінансової безпеки підприємства визначається: станом розвитку податкового, банківського, законодавчого регулювання тощо; розвитком інфраструктури ринку; кількістю споживачів, конкурентів і контрагентів тощо. Очевидно, що зовнішнє середовище слід також розглядати як систему із певними параметрами, що тісно взаємодіє із системою фінансової безпеки підприємства.

Опишемо функціонування системи фінансової безпеки, враховуючи інформацію, яка надходить до системи, а також реакцію цієї системи на отриману інформацію (рис.).

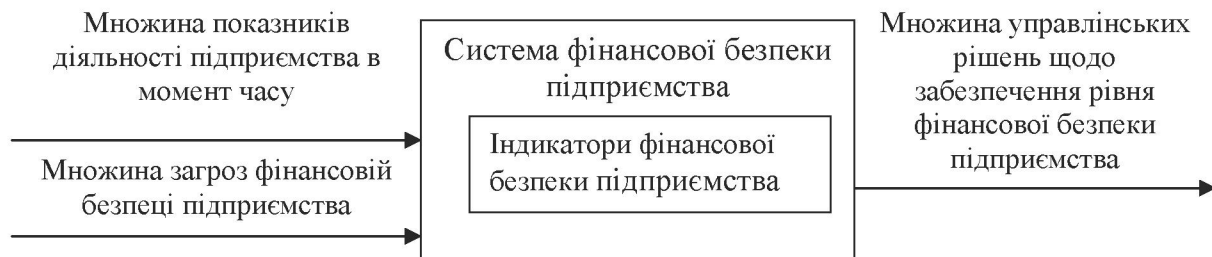

Рис. 1. Функціонування системи фінансової безпеки підприємства

Вихідною інформацією для оцінювання стану системи фінансової безпеки підприємства є множина показників діяльності підприємства, яка включає усі найбільш значущі економічні змінні, що характеризують стан та функціонування економічного об'єкта.

Значення показників внутрішнього середовища можна отримати на основі первинних документів та фінансової звітності, а значення чинників зовнішнього середовища – на основі публічної статистичної інформації.

Визначення рівня фінансової безпеки у конкретний момент часу, попередження розвитку негативних тенденцій у діяльності підприємства, внесення відповідних корективів і прогнозування розвитку системи фінансової безпеки передбачає вибір обґрунтованої множини її показників-індикаторів. До основних індикаторів фінансової складової економічної безпеки підприємства належать: частка забезпеченості власними джерелами фінансування, дебіторська і кредиторська заборгованість, фактичний та необхідний рівень інвестицій, рівень рентабельності виробництва тощо.

Під час дослідження фінансової безпеки на підприємстві необхідно брати до уваги різні особливості діяльності підприємства. Різні сторони фінансової безпеки характеризуються різними показниками індикаторами, які можуть бути подані у кількісному вираженні. І якщо деякі з цих показників переходять допустиму межу значень, то це означає наявність загрози фінансовій безпеці підприємства. Всі індикатори поділяються на такі групи: показники фінансової стійкості, показники рентабельності, показники платоспроможності (ліквідності) та показники ділової активності.

Висновки. Таким чином, фінансову безпеку підприємства необхідно аналізувати із застосуванням системного підходу, який розглядає діяльність підприємства господарсько-фінансового характеру як багаторівневу структуру, а отже, систему.

Елементами такої системи виступають рентабельність, ліквідність, платоспроможність підприємства тощо.

У той же час, фінансова безпека є підсистемою економіко-виробничої системи підприємства і виступає складовою економічної безпеки підприємства, а отже, тісно пов'язана з економічною і фінансовою безпекою держави в цілому у розрізі вертикальної структури.

При аналізі фінансової безпеки підприємства треба брати до уваги особливості діяльності підприємства. Для більш ефективного управління фінансовою безпекою підприємства необхідно більш чітко конкретизувати структурні елементи у системі забезпечення механізму фінансової безпеки.

Здійснення заходів на рівні місцевої влади та підтримка з боку держави забезпечать краще функціонування фінансової безпеки на підприємствах країни.

Література:

1. Квятківський Ю. В. Генезис поглядів на сутність та роль економічної безпеки у сучасному вимірі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.btsau.kiev.ua/files/list/edition/ed_csitfsfsag.pdf.
2. Загорельська Т. Ю. Формування підходів щодо управління фінансовою безпекою підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/30_NIEK_2009/Economics/54118.doc.htm.
3. Журавльова І. В. Фінансова безпека економічних систем в умовах економіки знань // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29. – С. 254-256.
4. Колпаков П. А. Концептуальные основы экономической безопасности фирмы : автореф. дис.. канд. экон. наук: 08. 00. 01. – М. : МГУ, 2007. – 24 с.
5. Лекторский В. А., Садовский В. Н. О принципах исследования систем // Вопросы философии. – 1960. – № 8. – С. 67-79.
6. Бергаланфи Л. Общая теория систем – Критический обзор / В кн. : Исследования по общей теории систем. – М. : Прогресс, 1969. – С. 23-82.
7. Акофф Р. Л. Системы, организации и междисциплинарные исследования / Исследования по общей теории систем. – М. : Прогресс, 1969. – С. 143-164.
8. Садовский В. Н. Основания общей теории систем. – М. : 1974.
9. Месарович М. Основание общей теории систем // Общая теория систем. – М. : Мир, 1966.
10. Сагатовский В. Н. Основы систематизации всеобщих категорий. – Томск, 1973. – 431 с.
11. Черняк Ю. И. Анализ и синтез систем в экономике. – М. : Экономика, 1970. – 151 с.
12. Колісник О. Альтернативні підходи в теорії безпеки і їх застосування у фінансовій науці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.library.tane.edu.ua/images/nauk_vydannya/KZITgn.pdf.
13. О. І. Пономаренко, В. О. Пономаренко Системні методи в економіці, менеджменті та бізнесі: Навч. посіб. – К. : Либідь, 1995. – 240 с.
14. Томашевський В. М. Моделювання систем. – К. : Видавнична група ВНУ, 2005. – 352 с.
15. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навч. посібник / М. І. Камлик. – К. : Атіка, 2005. – 432 с.